

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

Direcția Generală a Arhivelor Statului, *Universitatea „Al. I. Cuza” Iași. Rectoratul, 1860—1944. Inventar arhivistic, vol. I, 1860—1944* întocmit de Dumitru Ivănescu și Rodica Eugenia Anghel.

Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România precum și diferite filiale ale sale, între care și Arhivele Statului Iași, ne-au obișnuit cu valorificarea — sub o formă sau alta — a importante și bogate fonduri, documente interne și externe, fie sub formă integrală, fie sub formă de repertorii, inventare etc. Așadar, prezentul inventar continuă o preocupare permanentă, aceea de a pune la dispoziția cercetătorului o serie de documente sau de rezumate care să-i înlesnească munca.

Pe baza materialului avut la dispoziție (Introducerea și Inventarul arhivistic a 2 457 dosare), la care se adaugă ilustrațiile și indicele general, putem afirma că este vorba de chestiuni importante pentru cine cercetează istoria Universității ieșene în special, a orașului Iași și a culturii naționale, în general.

Introducerea întreprinde un istoric al învățămîntului în Moldova, cu o atenție specială — cum era și firesc — pentru perioada modernă și contemporană, pentru evoluția Universității ieșene de la înființare și pînă la sfîrșitul celui de al doilea război mondial. Sînt prezentate o serie de rezultate remarcabile obținute de universitarii ieșeni în diferite ramuri ale științei fapt ce i-a sporit considerabil prestigiul pe plan intern și internațional, este evidențiată atitudinea patriotică, profund democratică și antifascistă a majorității profesorilor săi.

Volumul I al inventarului fondului arhivistic moștenit de la Universitatea „Al. I. Cuza” cuprinde Rectoratul, fiind partea cea mai bogată din punct de vedere cantitativ și nu numai cantitativ (la el se adaugă, pentru perioada precizată, fondurile : Facultatea de Litere, Facultatea de Drept și Facultatea de Științe). Acțiunea a fost oarecum ușurată, așa cum se precizează în *Introducere*, de păstrarea în bune condițiuni a arhivei Universității.

Conținutul dosarelor este extrem de divers, cuprinzînd corespondență cu ministerul de resort, procese-verbale ale ședințelor organelor de conducere ale Universității, corespondența privind situația școlilor din Moldova, probleme materiale legate de starea localurilor, a laboratoarelor, probleme studentești, numiri de profesori, alegeri de rectori etc. etc. Ne putem închipui cite lucrări importante și interesante se găsesc în cele 239 file ale dosarului 27/1863—1927 ; „Dosar cuprinzînd date referitoare la cadrele didactice ale Universității (pe facultăți) și personalul administrativ ; disciplinele predate. Informații bogate privind cariera didactică sînt, mai ales despre Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, V. Conta (...), Alexandru D. Xenopoi, Ștefan Virgolic, V. Burlă (...), M. Ralea, I. Botez, D. Bădărău, Șt. Procopiu, Al. Myller, Radu Cernătescu, I. Borcea, P. Bogdan, N. Hortolomei, Jules Nițulescu, Gh. Năstase, C. I. Parbon, Paul Anghel, Traian Ionașcu (...)” (p. 9—10).

Universitatea ne apare ca o instituție cu caracter multiplu, cu o activitate complexă, în diferite direcții cultural-științifice și politice (participarea la diferite acțiuni integrate în lupta românilor de desăvîrșire a unității statale). Astfel, dosarul 121/1870—1871 cuprinde corespondență cu Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, Biblioteca Universitară și școlile din Moldova referitoare la : începerea cursurilor, modul de funcționare a Bibliotecii Universitare ; aprovizionarea cu materiale a cabinetului de științe fizice de la Liceul din Botoșani, prelecțiunile Societății „Junimea” din Iași ; serbarca de la Putna, un mesaj al Comitetului organizator semnat de Ioan Slavici ; activitatea Societății pentru învățătura poporului român, președinte dr. A. Fătu ; conferințele susținute de A. Naum ș.a. Ne putem face o imagine și asupra numărului studenților și profesorilor în diferite momente. Ast-

fel, în anul 1876—1877 (dosarul 311), Facultatea de Drept avea 100 studenți și 8 profesori, Facultatea de Științe, 44 studenți și 8 profesori; Facultatea de litere 27 studenți și 6 profesori.

Evoluția Universității în perioada 1918—1944 este oglindită în diferitele ei planuri, pornind de la consecințele pozitive directe ale Marii Uniri, în realizarea căreia înaltul for de cultură și-a adus o contribuție notabilă. Universitatea a fost, în continuare, o importantă instituție de știință și cultură, de învățămînt, tinerele generații fiind crescute în spiritul prețuirii și înmăgăririi tradițiilor înaintate ale neamului. Unii studenți și profesori, puțini la număr, s-au manifestat în direcția naționalistă, antisemită și, apoi, profascistă. Atît din Inventarul arhivistic de față cît și din consultarea directă a documentelor (făcută cu bună credință, discernămint și competență) rezultă că aceste manifestări au primit riposta hotărîtă a majorității zdrobitoare a profesorilor și studenților Universității, că această majoritate a acordat o atenție constantă, precumpănitoare, studiului și cerce-

tării științifice, fiind obținute, peste unele greutăți materiale, rezultate apreciate și astăzi ca remarcabile, în anumite domenii. Între alte probleme, Inventarul ne atrage atenția asupra activității desfășurate de profesori de prestigiu la o serie de reviste științifice (vezi, de ex. dosarul 1315/1930), precum și la numeroase manifestări internaționale (exemplu dosarele 1866/1938—1939, 1874/1938—1942, 1844/1939 ș.a.). Cercetarea istorică va trebui să insiste mai mult asupra acestui aspect, pentru a fixa, la adevărata-i valoare, contribuția Universității la dezvoltarea științei și culturii.

Nu ne-am propus — și credem că nu era cazul — să înfățișăm aici ampla și variata tematică cuprinsă în acest fond și reflectată de Inventarul alcătuit de Dumitru Ivănescu și Rodica Eugenia Anghel. Este un inventar deosebit de util, un instrument de lucru ce va fi solicitat de numeroși cercetători interesați nu numai în probleme de cultură ci și în alte multe aspecte ale istoriei noastre moderne și contemporane.

ION AGRIGOROAIEI

Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, *Păstoritul mocanilor în teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră*, București, 1986, 123 p. + 8 p. ilustr.

Tudor Mateescu, cunoscut pentru cercetările sale privind trecutul Dobrogei, dă în această carte o interesantă prezentare a păstoritului mocanilor între Dunăre și Mare în perioada de pînă la 1877. Importanței subiectului i se adaugă calitatea și bogăția informației, în mare parte inedite. Sint multe știri noi culese cu mîgală din depozitele Arhivelor Statului de la București, Iași, Slobozia, Brașov, Brăila. Autorul folosește cu pricepere aceste știri ca și memoria-listica și informația orală.

Transhumația mocanilor este o „transhumația amplă” determinată de nevoia de nutreț a unor turme foarte numeroase. Amploarea procesului a atras importante consecințe de ordin economic și demografic în primul rînd și chiar politic mai apoi. Este impresionantă mulțimea oierilor care participă la pendularca regulată a turmelor de la munte la Mare. Și tot atît de grăitor este faptul că apar aceleași nume, pe aceleași drumuri, ceea ce

atestă vechimea și continuitatea fenomenului. Dar acest proces, care are loc exclusiv în limitele spațiului carpato-danubiano-pontic, este încă un element de legătură naturală a întregului spațiu, este încă o dovadă a unității zonei geografice românești. Este, de asemenea, de remarcant contribuția acestor oieri la punerea în valoare a pămîntului dobrogean încă de pe cînd provincia se afla sub stăpînirea otomană. Vechimea transhumației românilor transilvăneni în Dobrogea atestă și încadrarea în spațiul românesc a acestei provincii dincolo de orice stăpînire străină ce s-a infiltrat pe acest teritoriu.

Autorul consideră posibilă trecerea mocanilor peste Dunăre încă din primii ani ai secolului al XV-lea. Perioada „cea mai fertilă” pare a fi între 1830—1854. Din păcate, situații complete pe ani nu se pot stabili. Totuși, cu ceea ce a aflat din documentele Comitetului carantinilor, autorul reușește să ne prezinte sufi-

ciente date pentru a demonstra amploarea fenomenului. De pildă, numai în toamna anului 1832, și numai prin carantinele de la Brăila, Călărași și Piuța Petrii au trecut 406 926 oi, 5 122 capre, 4 320 cai, 1 780 bovine, 393 asini. Dar, în același timp, treceau turme și pe la alte puncte, astfel între 1—15 octombrie 1832 au trecut pe la Galați 88 păstori grupați în 18 țirle. În octombrie 1845, după situația întocmită de Consulatul Austriei la Galați, în Dobrogea se găseau atunci 114 țirle mocănești avind 60 726 oi, 1 353 cai și 283 bovine. După lucrarea germanului F. H. Ungewitter din 1854, în toamna anului 1847 au venit 281 țirle cu 473 353 oi, 4 454 capre și 2 095 cai. După I. Ionescu de la Brad numărul oilor care se aflau în Dobrogea în 1850 era de un milion. Cifrele sînt edificatoare și în ceea ce privește puterea economică a acestor oieri români din jurul Sibiului și al Brașovului. Țirila săceleanului Radu Jălea cuprindea în 1853 un număr de 2 775 oi, a săișteanului Gh. Gaiță 3 309 oi și 100 capre, în general oierii cu peste 2 000 oi nu sînt o raritate.

Importanța activității economice a oierilor români din Transilvania a determinat Imperiul austriac să încheie în 1855 o convenție specială cu Turcia și să înființeze consulate pe linia Dunării. Și în această perioadă interesul mocanilor pentru pășunile dobrogene se menține. Astfel, pe la Giurgiu, între 3—14 septembrie 1856 au trecut peste Dunăre la iernat 85 țirle cu 148 188 oi, 734 capre, 1 149 cai. Dintre aceste țirle, 23 aveau peste 2 000 vite, iar alte 8 peste 3 000 vite. Săișteanul Ion Dordea Nicoleasa era proprietarul a 3 758 oi, Toma Ureche din aceeași comună 3 580 oi, iar Moise Dușa, tot din Săliște avea 3 324 oi. Dar după 1857, deși alte știri atestă continuarea trecerii mocanilor, nu mai posedăm

liste întocmite la trecerea spre sau venirea din Dobrogea. Totuși, este de remarcat că politica de colonizare cu tătari și cerchezi în Dobrogea practică de Imperiul otoman după războiul din Crimeea, a început să creeze greutatea păstorilor în arendarea pășunilor. În 1865 guvernul de la Constantinopol a refuzat prelungirea convenției. Și transhumanța a continuat în forme tot mai reduse. Pe de altă parte, în noile condiții, mai ales după 1878, mulți mocani au rămas în Dobrogea, continuându-și aci indeletnicirile lor ancestrale. Autorul consideră că „de la 1878 transhumanța mocanilor în Dobrogea, în trăsăturile ei clasice ia sfîrșit“.

Interesante sînt și considerațiile generale desprese de autor din studierea documentelor. Oierii veneau din Mărginimea Sibiului, Țara Birseși și Brețcu — întorsura Buzăului. Urmau drumuri cunoscute lor „din vechime“ mai ales pe văile rîurilor pînă la Dunăre. Trecerea fluviului avea loc pe la Zimnicea, Giurgiu, Oltenița, Călărași, Piuța Petrii, Brăila, Galați. Trecerea se efectua pe „poduri umblătoare“. Locurile de pășune se aflau în districtele Măcin, Isaccea, Tulcea, Hirșova, Babadag, Constanta, Silistra, Bazargic, Balcic. Existența oierilor în Dobrogea nu era totuși la adăpost de unele riscuri, abuzuri ale autorităților locale, bande de tîlhari atacau stînele, războaie, epidemii, epizootii etc. Dar această activitate, reușită an de an în ciuda vicisitudinilor de tot felul, reflectă în cele din urmă o mare realitate: unitatea acestui spațiu în care oierii se simt „acasă“ nu numai în Transilvania, ci și pe unde drumurile lor îi poartă prin Muntenia, Moldova și Dobrogea.

PAUL OPRESCU

ARCHIVUM vol. XXXI, 1986.

Cel de-al XXXI-lea volum al revistei internaționale de arhivă ARCHIVUM — publicată de Consiliul Internațional al Arhivelor — este consacrat în întregime construcțiilor moderne care adapostesc arhivele naționale din Botswana, R.D.G., Franța, Indonezia, Malaiezia, Olanda, Norvegia, Elveția, R. S. Cehoslovacă și Anglia.

Vom prezenta pe scurt câteva din cele mai reprezentative construcții ale arhivelor din Franța și Indonezia.

Proiectul construcției unei Cetăți a arhivelor contemporane a luat naștere în Franța în cursul anilor '60. Localitatea destinată construcției a fost hărățită la Fontainebleau. Era necesară păstrarea a 800 km lineari de arhivă, viitoarea construcție trebuind să răs-

pundă următoarelor necesități urgente: primirea arhivei urmată de eventuala dezinfectie a pachetelor cu hirtii și a registrelor, verificarea borderourilor de trimitere și a cotei, așezarea pe rafturi, stabilirea stării de conservare și dotarea cu dispozitive climatice și tehnice moderne.

Au fost studiate trei soluții: a clădirilor îngropate, semiîngropate și de suprafață. A fost preferată prima soluție, ea comportând cinci nivele îngropate și un parter, fiecare nivel cu o înălțime de 2,25 m, depozitele ocupând cele cinci niveluri ale subsolului unității iar încăperile destinate locului de muncă propriu-zis fiind repartizate între parter și clădirea administrativă.

O nouă unitate a Cetății arhivelor contemporane a fost pusă în funcțiune la începutul lui 1978, cele două unități fiind legate între ele printr-un coridor acoperit. Diferențe mari nefiind de semnalat între construcțiile celor două unități, remarcăm doar prezența unei galerii de evacuare a apelor la al cincilea subsol, a unui aparat de micșorare a umidității, precum și o serie de îmbunătățiri în cadrul serviciului de microfilmare, al cărui laborator este independent de restul încăperilor pentru a evita apropierea vaporilor chimici.

Tot la Fontainebleau s-a construit și un centru de conservare a arhivelor pe suport magnetic.

Este interesant de reliefat faptul că și aici, ca de altfel pretutindeni în lume unde se păstrează arhivă, se acordă o mare importanță protecției împotriva incendiului. Protecția pasivă este obținută prin concepția însăși a clădirii: ziduri și planșee din

beton, rafturi metalice, instalații electrice legate cu pământul și îngropate în zidărie; de asemenea felul în care este folosit depozitul: prezența pe jos a hirtii este interzisă, documentele fiind legate în dosare.

În caz de calamitate se semnalează alarmă vizuală în sala de control central, alarmă sonoră în ansamblul de clădiri și la postul de pază al pompierilor din Fontainebleau și închiderea obloanelor de contra incendiu intrerupând ventilarea depozitelor.

Arhivele Naționale din Republica Indonezia fiind instalate într-o veche clădire construită în 1770, era necesar un proiect pentru o nouă construcție. Noua clădire este situată la 15 km de centru Djakarta, într-un cartier în plină efervescență socială și urbană.

Ansamblul clădirii — de dimensiuni mai modeste față de cel din Franța — nu se deosebește ca alcătuire de acesta: construcții pentru birouri și administrație, deschise publicului, încăperi pentru selecționare și clasare, ateliere pentru legătorie, laborator de microfilmare.

Semnalăm prezenta așa-numitelor „strong-rooms”, clădiri special amenajate pentru păstrarea arhivei și a instalațiilor de reglare a temperaturii și umidității specifice unui oraș tropical ca Djakarta.

Ca orice construcții și Cetățile contemporane ale Arhivelor Naționale sînt perfectibile. Monumente ale unei arhivistici înaintate, atrăgînd și în același timp inspirînd noi proiecte, ele trebuie să fie utile unei arhivistici imediate și unei practici eficiente.

MAGDALENA STOICESCU

LA GAZETTE DES ARCHIVES, nr. 133—135, 1986.

„Să apreciezi ceea ce este important cu privire la Istorie aparține generației care scrie istoria nu celei care o face” este motto-ul cu care-și deschide „La Gazette des Archives” nr. 133/1986, seria de articole consacrate celor mai importante probleme care preocupă arhivistica franceză contemporană.

În Franța presa se supără în mod constant pe distrugerile de arhivă reale sau pretinse care survin la schimbările de guvern. Întă subiectul articolului lui Perrine Cnavaggio

„Păstrarea arhivelor prezidențiale în Statele Unite”. Timp de 180 de ani arhivele prezidențiale au fost considerate proprietate personală a președintelui Statelor Unite; întrucît era dificilă asigurarea conservării lor, în particular s-a creat fundația Roosevelt Library care avea să fie un depozit de arhivă și un muzeu dedicat memoriei sale.

Legea definește arhivele prezidențiale, diferențiindu-le de cele personale, accesul la ele asigurîndu-se pe baza unor dispoziții precise. Prin

lege, în 1978 a fost consacrată formula de bibliotecă prezidențială, Arhivele prezidențiale conservate la Biblioteca Congresului fiind disponibile sub formă de microfilm în 30 de biblioteci americane.

Într-o prezentare a „Activităților culturale ale arhivelor municipale” — Paul Delsalle arhivist în orașul Tourcoing ne dezvăluie experiențele realizate în serviciul arhivelor din orașul său. Oraș industrial în plină eferveșcență culturală, Tourcoing își manifestă interesul pentru istoria locală și prin crearea unui serviciu al conservării și punerii în valoare a documentelor, a cărui primă activitate a fost publicarea unei reviste de istorie locală cu conținutul asigurat de membrii Societății istorice.

Amintim din numerele bianuale ale revistei: „Primăriile orașului de la 1790 în zilele noastre”, „A trăi și a muri în Tourcoing de odinioară — secolele XVI—XIX”.

Expozițiile cu teme originale constituie activitatea culturală cea mai răspândită a arhiviștilor municipali; cursurile de inițiere în descifrarea și studiul documentelor vechi precum și un buletin trimestrial citit și utilizat de arhivele din Tourcoing sînt reprezentative pentru rolul animator al serviciului arhivelor în viața orașului.

La rubrica „Note, informații, reflexii” Chantal de Tourtier-Bonazzi prezintă „Comisia pentru apărarea arhivelor contemporane particulare” creată în 1973 pe lângă Direcția Arhivelor din Franța, pentru apărarea și punerea în valoare a arhivelor particulare contemporane în interesul studiilor istorice. La aceeași rubrică, articolul lui Denise Fauvel-Rouif „Institutul francez de istorie socială” ne înfățișează orientarea acestui organism menit să cerceteze mișcările sociale din mai multe țări prin arhivele sale: manuscrise și imprimate.

O interesantă expunere cu privire la „Formarea permanentă a arhiviștilor” o susține Michel Chabin, care insistă pe necesitatea unor perioade (stagii) de perfecționare în diverse domenii necesare arhivelor: selecționare, microfilmare, informatică, montaje de expoziții, tehnică audio-vizuală etc.

O serie de cronici consacrate „Serviciului Arhivelor diplomatice: „Serviciului istoric al marinei”, „Serviciului istoric al armatei aeriului și pă-

mîntului în 1985”, precum și rubrica de „Recenzii” încheie numărul 133/1986 al revistei.

Numerele 134—135/1986 ale revistei trimestriale a Asociației arhiviștilor francezi — La Gazette des Archives” se deschide cu un articol întrebare: „Arhivele contemporane au ele un viitor?” Autorul articolului, Bertrand Joly consideră că o preocupare constantă și rodnică pentru arhivele contemporane este de dată relativ recentă întrucît multă vreme formația și gusturile arhiviștilor și publicului s-au oprit — în cel mai bun caz — la Revoluția franceză, considerîndu-se aproape inutile timpul și energia petrecute pentru evidența altor arhive decît acele vechi pergamente scăpate din negura vremurilor. Rezultatele unei astfel de conduite s-au relevat fără greutate: lipse serioase de documente pentru anumite serii din secolul al XIX-lea (1830—1880), se explică prin neobișnuința unităților creatoare de arhivă de a preda regulat arhiva. În prezent preluările de arhivă luînd o amploare aproape sufocantă, arhiviștii francezi își pun întrebarea dacă vor avea personalul, timpul și creditele necesare și suficiente pentru „tratarea” acestor avalanșe. O situație ideală s-ar crea prin eliminarea reziduurilor birocrației: hîrtii și fotocopiile în dublu exemplar, documentație imprimpată inutilă. Totuși, adevărate documente interesante nu sînt decît foarte rar predate de administratori prudenți care ignoră legea, considerîndu-se proprietari ai arhivelor lor.

Un articol întrebare nu se poate încheia decît interogativ: „Reflectăm noi suficient asupra meseriei de arhiviști?” avînd în vedere necesitatea găsirii unui echilibru între multiplele misiuni ale profesiei noastre.

O dezbatere mai puțin obișnuită — în mijlocul facultăților pariziene în 1878 — îi prilejuiește lui Laurent Morelle apariția articolului „Ce sînt Arhivele?”

Desprindem concluzia interesantă a acestui articol: noțiunea de arhivă nefiînd un fapt dat pentru totdeauna ea este supusă variațiilor și este deci obiect de istorie.

Cu „Arhivele așezămintelor publice naționale” Isabelle Richefort pătrunde în miezul unei probleme arhivistice de dată „recentă”, de vreme ce cele mai vechi dintre ele au de abia un secol de existență. Autoarea articolu-

lui insistă asupra necesității extinderii unui control real al Arhivelor Naționale asupra așezămintelor pentru găsirea unor soluții rapide în evitarea depunerilor anarhice sau a absenței acestora.

În cadrul rubricii „Note, informații, reflexii“ Florence Ott, director al CERARE (Centrul Rhenan al arhivelor și al cercetărilor economice) prezintă scopul acestuia de punere în valoare a patrimoniului arhivistic și documentar în domeniul economic și social precum și inițiativele lui CERARE în materie de păstrare și gestiune a arhivelor întreprinderilor.

La Paris a avut loc în 19 noiembrie 1985 forumul tehnic al asociației arhiviștilor francezi organizat în două secțiuni: prima fiind alcătuită dintr-o serie de demonstrații tehnice, a doua — o serie de comunicări urmate de o dezbateră completă asupra diverselor produse și realizări legate de arhivarea electronică și pe video-disc.

Maud Levillain a prezentat „Noi procedee de tratament și de stocaj a

imaginii“ subliniind rolul laserului în domeniul noilor tehnologii și al video-discului — un disc de tip videografic pe care informația, citită la laser este restituită pe un ecran de televiziune.

În „anexele“ revistei, ne este înfățișat pe scurt „Sistemul documentar al Inventarului general“. Inventarul general al monumentelor și bogățiilor artistice ale Franței a fost creat în 1954 de André Malraux, cu misiunea de a recenza, studia și face cunoscută orice operă situată pe teritoriul Franței, și care constituie un element al patrimoniului național prin caracterul său artistic, istoric sau arheologic.

Documentarea tuturor regiunilor poate fi consultată la Paris, la „Centrul Național de documentare al patrimoniului“, inaugurat în 1984.

O „Revistă a arhivelor străine“ încheie seria 134—135/1986 a Gazetei Arhivelor franceze — utilă prin articolele interesante, de natură teoretică și practică, pe care le prezintă.

MAGDALENA STOIGESCU